

החידוש היומי

חידוש יומי בדף היומי

איסור

נשיאת

שתי

נשים נגד

המפורש

בתורה

יום רביעי י אייר

יבמות דף סה

להצטרפות לקבלת החידוש

a8843414@gmail.com

יסוד הט"ז שאין כח לחכמים לאסור דבר המפורש בתורה

הגמרא במסכת יבמות (סה.) מביאה את הוראתו של רבי אמי, בנשוי אשה ואין לה ממנה בנים, הוא אומר מינה והיא אמרה מיניה, שהיא נאמנת, וטעמא מאי, היא קיימא לה ביורה כחץ, הוא לא קים ליה ביורה כחץ [- וכל שכבת זרע שאינה יורה כחץ אינה מזרעת]. ואפילו אם אמר איזיל אינסיב איתתא ואיבדוק נפשאי [- שמא יהיו לו בנים מאשתו השניה ותהיה ראייה שאין החסרון בו], אמר רבי אמי - אף בזו יוציא ויתן כתובה, שאני אומר כל הנושא אשה על אשתו יוצא ויתן כתובה. ורבא חולק בזה על רבי אמי, ואומר: נושא אדם כמה נשים על אשתו, והוא דאית ליה למיזיינינה [- שיכול לפרנסם].

והנה ידועים דברי הט"ז (יו"ד סימן קיז סק"א ועוד) שאין כח ביד חכמים לאסור דבר שפירשה התורה בפירוש להיתר. דאין כח ביד חכמים להחמיר אלא במקום שאין בו לא איסור ולא היתר מפורש בתורה, משא"כ במקום שיש היתר מפורש מן התורה. ובאר מה שאמרו חז"ל "שמעתי שבית דין היו מכין ועונשין שלא מן הדין, ולא לעבור על ד"ת אלא לעשות סייג לתורה", ולכאורה צ"ב מה הוצרך לומר 'ולא לעבור על ד"ת' הלא פשוט שאין כח ביד שום אדם לעבור על דברי תורה. אלא כך כוונת חז"ל, שאף שיש כח ביד חכמים להחמיר ולהכות ולענוש שלא מן הדין, היינו דוקא באופן שלא פירשה התורה בפירוש להיתר, אבל לעבור על דברי תורה - דהיינו לאסור במקום שפירשה התורה להיתר - זה אין כח בידם.

ובשו"ת בכורי שלמה (אה"ע סימן א) הביא שכבר קדמום כעין זה התוספות בבבא מציעא (סד: ד"ה ולא ישכור) שכתבו שם על איזה דבר שהוא ריבית גמורה מדרבנן "ולפי שהתורה היתירה בהדיא, לא רצו להעמיד שם חכמים דבריהם". וכ"כ המאירי במגילה (ד:), וכע"ז כתב הריטב"א בסוכה (מג.). ש"כיון שמלאכת המילה עצמה מלאכה גמורה ודחאה תורה לחלל בה שבת משום מצות מילה, היאך יגזרו בה חכמים משום גזרת הוצאה דרבה".

קושיית החתם סופר איך אסרו חכמים לשאת שתי נשים

והקשה החתם סופר (שו"ת ח"ו סימן נב ד"ה מה) מהמבואר מדברי הגמרא בסוגייתנו שלדעת רבי אמי אפילו אם יש בידו לפרנסם, מכל מקום כופין אותו ויוציא שאסור לאדם לשאת אשה על אשתו, הרי שלדעת רבי אמי אסרו חכמים לשאת שתי נשים, זאת בעוד שהדבר מפורש בתורה להיתר וכדכתיב (דברים כא טו) "כי תהיינה לאיש שתי נשים". [ובשו"ת בכורי שלמה (שם) הוסיף: וכן מצינו עוד בתורה בכמה מקומות מפורש בתורה להיתר שתי נשים, ע"כ].

וכתב ליישב על פי מה שיש להקשות עוד על דברי הט"ז מדברי הגמרא בבבא מציעא (עא.) שאסרו חכמים ריבית גוי כדי שלא נלמד ממעשיו. ולכאורה צ"ע שהלא מקרא מלא דיבר הכתוב (דברים כג כא) "לנכרי תשיך". וייסד החתם סופר שדוקא לו היו חכמים אוסרים ריבית נכרי בגזירה אטו ריבית ישראל אז עומדת תקנתם נגד דברי התורה 'לנכרי תשיך', שהרי התורה לא חששה לכך וכיצד יבואו חכמים ויאסרו דבר זה. אבל כיון שלא באו חז"ל בתקנתם לגזור גדר באיסור ריבית אלא לגזור איסור אחר והוא לאו ד"לא תלמד לעשות כתועבות הגויים ההם" (שם יח יט) ממילא אין תקנם עומדת בסתירה להיתר התורה ומותר. ועפ"ז כתב ליישב גם האיסור לשאת שתי נשים, שאכן אילו היו חכמים אוסרים לשאת שתי נשים כדי שלא ירבה במשגל ותאווה, היה דבר זה עומד בסתירה להיתר התורה. אבל כיון שהם ראו לעשות גדר לאו ד'שארה כסותה ועונתה לא יגרע', ואפילו אם יש בידו לפרנסם מכל מקום חששו שמא בעתיד לא יהיה בידו, אם כן מותר להם לאסור דבר זה ואין זה חשוב מפורש בתורה להיתר.

ובמקום אחר (יו"ד סימן קט) הוסיף החתם סופר דברים בביאור דבריו: ולפי עניות דעתי לא קשה מידי, דודאי אי היו אוסרים ליקח ריבית מהנכרי מטעם גדר וסייג של איסור ריבית שלא יבוא ליקח מישראל, היה נראה כעובר על דברי תורה שכתבה בהדיא במקומו 'לנכרי תשיך'. אמנם חז"ל לא מטעם זה אסרוהו, אלא עשו אותו תוספת וגדר ללאו ד'לא תלמד לעשות כתועבות הגויים ההם' - עשו גדר לאסור כל משא ומתן המביא להתחבר עמהם וללמדו ממעשיהם. וראו חז"ל שאין שום מו"מ מביא לזה כי אם הריבית, הואיל ואי אפשר לעשות כן עם ישראל חבירו, יבוא למשוך אחר הגויים ההם, ואסרוהו. ובזה לא נקרא לעבור על דברי תורה.

ובדעת רבא כתב החתם סופר (ח"ו שם) שאכן הטעם שלא חשש שלא יהיה בידו לפרנסם בעתיד הוא מחמת סברת הט"ז שאין כח ביד חז"ל לאסור דבר המפורש להיתר, רק שרבא סובר שאיסור חז"ל להרבות נשים אינו דומה לאיסור ריבית לנכרי, כיון שכאן "הוה ממש אותו ענין עצמו שהתירה תורה" - ולכן אף שטעם הגזירה הוא טעם אחר, מכל מקום אין כח ביד חכמים לאסור דבר זה.

ובשו"ת שמן רוקח (ח"ב יו"ד סימן יח) הביא אף הוא ראייה לסתור דברי הט"ז מדין ריבית וכקושיית החתם סופר, והביא לדברי הרמב"ם (מלוה פ"ה ה"א) שכתב שמצוה להלוות לנכרי מדאורייתא משום דכתיב לנכרי תשיך, ושוב כתב בהלכה ב' שאסרו חכמים להלוותו בריבית שמא ילמד ממעשיו, הרי להדיא שאפילו היבא דהיתר מפורש וגם איכא מצוה, יש כח ביד חכמים לאסור.

כיצד תיקן רבינו גרשום חרם על הנושא שתי נשים

ובמקום אחר (שם סימן פה) הביא קושיית השואל על תקנת רבינו גרשום מאור הגולה שלא לישא ב' נשים, ולכאורה איך יכול היה לאסור מה שכתוב בתורה להדיא להיתר "כי תהיינה לאיש שתי נשים".

ובמק"א הבאנו מה שכתב בשו"ת תשובות יהודה (אה"ע סימן מז ענף א) שעיקר הקושיא תלויה במחלוקת הפוסקים עד אימת תיקן רגמ"ה תקנתו, כי לדעת הרמ"א (אה"ע סימן א ס"י) שלא גזר רגמ"ה אלא עד סוף האלף החמישי, אם כן פשוט שלא קשה כלל הקושיא, שהרי כל מה שאין יכולת ביד חכמים לאסור דבר המפורש בתורה להיתר היינו דוקא לאוסרו לעולם, אבל לאוסרו לאיזה זמן כעין נדר ודאי היכולת בידם. אמנם דעת המשכנות יעקב (הובא בפתחי תשובה שם ס"ק יט) ועוד אחרונים שרגמ"ה אסר זאת איסור עולם, ולדעתם יש להקשות כנ"ל.

וכע"ז יישב גם בשו"ת בכורי שלמה (שם אותיות א-ד) בתשובה אותה שיגר לרבי יוסף זכריה שטרן בעל זכר יהוסף, וזאת בהקדם קושיית החות יאיר (סימן קמב) על דברי הט"ז, היא קושיית החתם סופר הנזכרת מדין ריבית שאסרו חכמים ריבית לנכרי שמא ילמוד ממעשיו אף שהוא מצוה. ובשו"ת דברי יוסף (סימן מח) יישב הקושיא שלא אסרו חז"ל להלוות לנכרי בריבית מכל וכל, אלא רק ביותר מכדי חייו הוא דאסרו. וגם זאת לא אסרו אלא לעם הארץ אבל לתלמיד חכם שאין לחוש שילמוד ממעשיו התירו אפילו יותר מכדי חייו. וכיון שאין האיסור מכל וכל אין זה בכלל דברי הט"ז, שלא אמר הט"ז שאין כח ביד חכמים לאסור דבר המפורש להיתר אלא כשרוצים לאוסרו מכל וכל, אבל לאסור מקצתו יכולים. [וגם החתם סופר (יו"ד סימן קט) בתו"ד רמז ליישוב זה, וכתב: וגם דברי תורה מתקיימין עכ"פ היכא דליכא למיחש למשוך אחריהם, כגון בתלמיד חכם (ב"מ ע:)] ובכדי חייו, ואי נמי בזמן הזה כמ"ש תוספות (ד"ה תשיך) ופוסקים שם].

ועפ"ז כתב הבכורי שלמה ליישב הקושיא מחרם דרבינו גרשום, וזאת ע"פ דברי הרמ"א הנזכרים בשם מהרי"ק בשם הרשב"א שלא החרים רגמ"ה אלא עד סוף האלף החמישי. וממילא בכה"ג שאין האיסור איסור מכל וכל אף לדעת הט"ז יש כח ביד חכמים לאוסרו. ויישב עפ"ז מה שהעיר בשו"ת משכנות יעקב (אה"ע סימן א) מפני מה לא תקנו תקנה זו עד עולם בדרך כל גזירות חכמים שהם לעולם. ולפי מה שנתבאר מבואר היטב שלא היה כח ביד רגמ"ה לאוסרו לעולם שהרי הוא מפורש להיתר ולכן הוצרך לאוסרו רק עד סוף האלף החמישי. ואמנם עדיין יקשה לדעת הר"ן והמרדכי ומהר"ם מרוטנבורג שלא הזכירו שאחר האלף החמישי מותר החרם.

ויישב הבכורי שלמה כעין זה בדרך אחרת, שהרי לא פשטה תקנת רגמ"ה בכל הארצות כמבואר בפוסקים (אה"ע סימן א), ונראה שטעם הדבר לפי שבאמת עיקר גזירתו לא היתה אלא רק על מדינתו במקום שהיה רב והיה כח בידו לכופם לקיים גזירתו, משא"כ שאר המדינות שלא היה רבן של כל בני הגולה גם בארצותיהם, לא גזר עליהם מתחילה. ולפי זה נמי מיושבת הקושיא, כי כיון שלא עקר כל הדין דאורייתא אלא אסרו רק במקומו, ממילא הותר לו לגזור כן נגד המפורש בתורה להיתר. והסוברים שלא אסר אלא עד סוף האלף החמישי ס"ל שהחרים על כל העולם רק שבשאר מדינות לא קיבלו גזירתו, וכיון שגזר בכל מקום לא יכול היה לאסור לעולם נגד המפורש בתורה.

יסוד התשובות יהודה שהאיסור הוא רק כשגוזרים משום סייג

והתשובות יהודה שם ייסד, שסברת הט"ז אינה שייכת אלא באופן שחז"ל רוצים לאסור דבר משום גזירה שמא יבוא לידי איזה איסור, שכיון שהתורה היתרתו אין כח בידם לאוסרו. אבל במקום שאין אוסרים אותו כסייג וגדר לאיזה איסור אלא שמשום איזה טעם רואים לאסור הדבר הזה עצמו, משום שבאותו הזמן רואים הם דבר זה כמתנגד לעצם קדושת היהדות, בכה"ג מודה הט"ז שיש כח ביד חכמים לאסור את אותו הדבר אף שמפורש להדיא בתורה שהוא מותר.

והביא דוגמא לדבר מהא דרב מנגיד מאן דמקדש בביאה משום פריצותא (קידושין יב:) אף שהדבר מפורש בתורה להתירא בפסוק "כי יקח איש אשה ובעלה" וכן בקרא ד"בעולת בעל". וטעם הדבר שכיון שעם ישראל קדושים וביישינים הם, וביישנות היא היפך הפריצות, לכן ראו חכמים לאסור קידושי ביאה משום פריצותא. ובזמן שניתנה תורה לא היה זה נחשב לפריצותא כיון שקודם מתן תורה היה המנהג לבעול אף על אם הדרך, והקב"ה קדשנו במצוותיו ואסר אז במתן תורה לבעול בלא קידושין, ולכן די היה בזמן ההוא לגדור את הפריצותא בעצם הקידושין. משא"כ לאחר זמן בזמנו של רב כבר נחשב גם קידושי ביאה לפריצותא, ולכן גדרו רב - ואין זה סתירה ליסוד הט"ז שאין כח ביד חכמים לאסור משום סייג דבר המפורש בתורה להיתר.

ועיקר הקושיא כבר הביא גם החתם סופר שם בשם השואל, וכתב שעל רבינו גרשום אין להקשות כלל, שהרי ודאי שאף שאין חכמים יכולים לאסור בתקנה מה שמפורש להיתר בתורה, הרי מכל מקום אדם האוסר על עצמו דבר בשבועה או בחרם ודאי שיכול לעשות כן אף כשהדבר מפורש להיתר. ואם כן כיון שיש כח לכל נשיא ישראל וגדול הדור להחרים ולאסור דבר שיחול כאילו האדם נשבע ואסר על עצמו, וכמו שביאר הרמב"ן בקונטרס משפטי החרם שלו (שו"ת מיוחסות סימן רפח), ממילא יכול היה רגמ"ה לאסור גם דבר זה המפורש בתורה להיתר.

רבינו גרשום לא אסר משום דררא דאיסורא אלא משום מעשה שהיה

עוד יישב בשו"ת בכורי שלמה שם (אות ה) בהקדם קושיית הדברי יוסף על דעת הט"ז מדין דם טוהר שמפורש בתורה שמותר לאדם לבעול אשתו על דם טוהר ואעפ"כ אסרוהו חז"ל (עיין יו"ד סימן קצד). ויישב, שמה שאסרו לבעול על דם טוהר אינו אלא משום מנהג בעלמא. ומבואר בדבריו שאין כח ביד חכמים דוקא לאסור דבר אבל במקום שאין בהם לאסור מדררא דאיסורא אלא רק כמנהג, מותר. ולפי"ז יישב הבכורי שלמה שהוא הדין בנידון דידן כיון שמבואר בהגהות מיימוניות בכתובות שגזירת רגמ"ה לא היה אלא משום קטטה ולא משום דררא דאיסורא, ממילא היה בכוחו להחרים הדבר ואע"פ שהדבר מפורש להיתר בתורה. וזו גם כוונת הדמשק אליעזר.

"עיקר

הקושיה

תלויה

במחלוקת

הפוסקים

עד אימת

תיקן רגמ"ה

תקנתו.

כי לדעת

הרמ"א שלא

גזר אלא עד

סוף האלף

החמישי,

פשוט שלא

קשה כלל"

לתרומות והנצחות

נא לפנות

למיייל המערכת

תודה רבה!